

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра економічної теорії та економічних методів управління

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Декан економічного факультету
Олександр ДАВИДОВ
2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія економіки та економічної думки

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва)
спеціальність 051 Економіка
(шифр і назва)
освітні програми Бізнес-економіка
(шифр і назва)
спеціалізація _____
(шифр і назва)
вид дисципліни обов'язкова
(обов'язкова / за вибором)
факультет Економічний

2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою економічного факультету
"22" червня 2023 року, протокол № 8

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: **Тетяна ЧАТЧЕНКО** кандидат економічних наук, доцент, доцент
закладу вищої освіти кафедри економічної теорії та економічних методів управління

Програму схвалено на засіданні кафедри економічної теорії та економічних методів
управління

Протокол від "07" червня 2023 року № 12

В. о. завідувача кафедри економічної теорії та економічних методів управління

 Андрій ГРИЦЕНКО
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньої програми (керівником проектної групи)
Бізнес-економіка

назва освітньої програми

 Вікторія МИКИТАСЬ
(підпис) (прізвище та ініціали)
Гарант проектної групи
(керівник проектної групи)

Програму погоджено науково-методичною комісією економічного факультету
назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від "21" червня 2023 року № 11

Голова науково-методичної комісії економічного факультету

 Вікторія ЄВТУШЕНКО
(підпис) (прізвище та ініціали)

Вступ

Програма вивчення навчальної дисципліни «*Історія економіки та економічної думки*» складена відповідно до освітньо-професійної підготовки бакалаврів спеціальності (напряму) економіка, спеціалізації «економіка та економічна політика»

Предметом вивчення навчальної дисципліни є розкриття історичного процесу розвитку господарських форм і відносин та економічної думки із стародавніх часів до наших днів.

Міждисциплінарні зв'язки: Економічна теорія, Мікроекономіка, Макроекономіка, Статистика, Соціальна економіка.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістовних модулів:

1. Господарство та економічна думка епохи аграрної цивілізації.
2. Світове господарство та економічна думка епохи індустріальної цивілізації та формування засад постіндустріального суспільства.

1.Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Історія економіки та економічної думки» є формування знань про історичний розвиток господарства та економічної думки країн європейської цивілізації для розуміння генезису та закономірностей функціонування економічних систем.

1.2. Завданням навчальної дисципліни «Історія економіки та економічної думки» є на методологічних засадах цивілізаційної парадигми розвитку суспільства сформувані сучасне економічне мислення та світогляд студентів, забезпечити засвоєння ними знань і методів історичного аналізу економічних процесів.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні: **Знати:**

- основні закономірності виникнення і розвитку господарських форм і систем та економічних уявлень про конкретні економічні ситуації;
- економічні концепції основних шкіл і напрямів економічної думки та досягнення видатних вчених-економістів.

Вміти:

- аналізувати економічні ситуації з позицій різних наукових концепцій;

- користуватися категоріально-понятійним апаратом, запропонованим різними школами;
- простежувати взаємозв'язок дій у сфері економічної політики з теоретичними концепціями минулого і сьогодення.
- На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин , 4 кредитів

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Господарство та економічна думка епохи аграрної цивілізації

Тема 1. Історія економіки і економічної думки як науки. Сполучення історичного та логічного в економічному аналізі.

Функції та завдання економічної історії і історії економічної думки для формування сучасного економічного мислення та світогляду студентів.

Підходи до періодизації історії економіки та економічної думки. Творча роль дисципліни у системі сучасних економічних наук.

Джерела вивчення історії економіки і економічної думки

Тема 2. Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій

Основні етапи господарської еволюції первісного суспільства. Форми господарського устрою первісної доби. Еволюція знарядь праці та форм суспільної організації у епоху палеоліту, мезоліту, неоліту. Трипільська культура.

Господарство країн Стародавнього Сходу. Іригаційні системи. Державний та общинний сектори економіки. Особливості східного рабства.

Відображення господарських процесів в економічній думці. «Повчання гераклеопільського царя своєму сину Меріхару», «Речення Іпусера». Закони вавилонського царя Хаммурапі. Староіндійський трактат «Артхашастра». Економічна думка Стародавнього Китаю. Трактат «Гуань Цзи»

Тема 3. Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій

Економічний розвиток античних держав. Міста-поліси. Розвиток ремесла. Античне рабство. Грецька колонізація. Економічна думка Стародавньої Греції у працях Ксенофонта, Платона, Аристотеля.

Плантаційне рабство Стародавнього Риму. Торгівля та грошова система. Криза рабовласницького ладу. Колонат та пекулії. Економічна думка у працях

Катона, Варрона, Колумелли. Аграрні реформи братів Грахів. Економічні ідеї раннього християнства.

Тема 4. Господарство та економічна думка суспільств європейської цивілізації у період середньовіччя

Характерні риси і періодизація феодального господарства. Форми феодального землеволодіння. Залежність селян. Форми феодальної ренти. Комутація.

Середньовічне місто. Цехова організація ремесла. Торгові гільдії. Магдебурзьке право.

Зовнішня торгівля. Основні торговельні шляхи Середньовіччя. Грошовий обіг.

Економічний розвиток Київської Русі.

Основні пам'ятники суспільно-економічної думки раннього середньовіччя: «Салічна правда», «Правда Руська», «Капітулярій про вілли». Економічні ідеї середньовічних схоластів. Фома Аквінський.

Тема 5. Формування передумов ринкової економіки в країнах європейської цивілізації (XVI – перша половина XVII ст.)

Передумови виникнення ринкового господарства у період пізнього феодалізму. Економічні причини та наслідки Великих географічних відкриттів. Виникнення колоніальних імперій. «Революція цін». Формування світового ринку. Торговельні біржі і торговельні компанії.

Первісне нагромадження капіталу. Нееквівалентний обмін з колоніями. Работоргівля. Формування верстви найманих робітників. «Огороджування». Виникнення і розвиток мануфактур. Типи мануфактурного виробництва. Особливості первісного нагромадження у різних країнах (Нідерланди, Франція, Німеччина, США).

Еволюція аграрних відносин в Україні у казацько-гетманський період. Передумови розвитку буржуазних відносин після Визвольної війни 1648-1654 рр. «Вторинне видання кріпацтва». Криза кріпосницької системи господарства.

Меркантилізм – перша економічна школа. Теорії грошового балансу (В.Стаффорд, Г. Скаруффі). Теорії торговельного балансу (Т.Ман, А. Монкретєн. Ж. Кольбер). Меркантилістські погляди І.Посошкова, Ф.Прокоповича.

Тема 6. Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII – перша половина XIX ст.) і виникнення класичної політичної економії

Сутність промислової революції. Створення робочих машин. Використання парового двигуна. Виникнення машинобудівної галузі. Економічні і соціальні наслідки промислової революції. Індустріалізація у країнах Західної Європи та у США.

Формування світового господарства. Розвиток міжнародної торгівлі. Утворення колоніальної системи. Дворівневий характер світового господарства.

Виникнення ідей класичної школи. Економічні погляди У. Петті. Економічні ідеї фізіократів. «Економічна таблиця» Ф.Кене. Економічна система А. Сміта. Теорія трудової вартості. Економічне вчення Д.Рікардо. Теорія порівняльних витрат і міжнародного обміну.

Еволюція класичної школи у працях Ж.Б. Сея і Д.С. Мілля. Критика класичної школи. Т.Р. Мальтус. Історична школа в Німеччині. Утопічний соціалізм.

Змістовний модуль 2. Світове господарство та економічна думка епохи індустріальної цивілізації та формування засад постіндустріального суспільства.

Тема 7. Ринкове господарство та економічна думка країн європейської цивілізації в період формування світового господарства Загострення протиріч світового господарства. Формування великих підприємств-монополій. Проблема розробки ефективної економічної політики фірм. Маржиналістська революція і її зв'язок зі змінами у світовому господарстві. Основні школи маржиналістського напрямку (Австрійська, Лозаннська, Кембріджська, Американська).

Економічні наслідки Першої світової війни. Посилення монополізації економіки. Державно-монополістичні тенденції. Тимчасова стабілізація економіки у другій половині 20-х років XX ст Велика депресія 1929 – 1933 років. Фінансові банкрутства. Падіння рівня виробництва, зростання безробіття. «Новий курс» Ф.Д. Рузвельта.

Зміни у господарствах країн західної цивілізації та їх відображення у теоретичній концепції Д.М. Кейнса. Економічна програма кейнсіанства.

Тема 8. Господарство і економічна думка в період державно монополістичного розвитку суспільств європейської цивілізації

Світова система господарства у другій половині ХХ ст. Підсумки Другої світової війни. Стан економіки країн Західної Європи, США, Японії. «План Маршала». Прискорений розвиток Німеччини і Японії: причини і наслідки. Інтеграційні процеси у світовому господарстві. Створення Європейської економічної спільноти. ТНК і їх роль у світовому господарстві. Розпад колоніальної системи і проблеми господарства країн, що розвиваються.

Основні напрями розвитку світової економічної думки: неокейнсіанство (Р.Харрод, Є.Домар, Е.Хансен, Д.Хікс), неолібералізм (Л.Хайєк, В.Ойкен, Л.Ерхард), інституціоналізм (Д.К. Гелбрейт, Р.Хейлбронер, Е.Тофлер).

Тема 9. Світове господарство та основні напрями економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)

Структурна та системна криза провідних індустріальних країн Заходу. Входження в постіндустріальну стадію розвитку. Посилення інтернаціоналізації і глобалізації світового господарства.

Розпад соціалістичної системи господарства і ринкові перетворення у країнах державного соціалізму. Економічні реформи у країнах Східної Європи. Економічні реформи у КНР.

Неокласичне відродження у економічній науці. Неоконсервативні течії : неолібералізм, нова класична макроекономіка (теорія пропозиції, теорія раціональних очікувань).

Неоінституціоналізм (Р.Коуз, А.Алчіан, Д.Норт).

Тема 10. Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи і формування засад ринкового господарства та його трактування в економічній думці

Соціалістичний експеримент як прояв кризи індустріального суспільства.

Усуспільнення засобів виробництва. Ленінський план побудови соціалізму. Прискорене завершення індустріалізації. Колективізація сільського господарства. Формування адміністративно-командної системи.

Криза державного соціалізму і спроби його реформування. Реформа 1965 року, Перебудова.

Економічне становище України та основні напрями економічної політики в період переходу до ринкових відносин. Проблеми реформування економіки на сучасному етапі становлення України.

Проблеми власності, товарно-грошових відносин, удосконалення господарського механізму у працях українських вчених-економістів. Криза політекономії соціалізму і формування основ сучасної концепції господарювання.

3. Плани семінарських занять

Тема 1. Виникнення класичної школи в економічній науці

1. Історичні передумови виникнення та загальна характеристика класичної школи
2. Теорія трудової вартості
3. “Економічна таблиця Ф.Кене
4. Формулювання системи поглядів класичної школи у працях А.Сміта і Д.Рікардо.

Тема 2. Еволюція класичної школи у першій половині ХІХ

1. Криза економічної теорії та необхідність вивчення більш конкретних форм господарського життя
2. Теорія факторів виробництва. Закон Сея
3. Економічна концепція Д.С.Мілля.

Тема 3. Критика класичної школи

1. Теорія народонаселення Т.Р.Мальтуса
2. “Національна система політичної економії” Ф.Ліста
3. Економічні засади соціалістичних проєктів А.Сен-Сімона, Ш.Фур’є, Р.Оуена.

Тема 4. Економічне вчення марксизму

1. Історичні умови зародження та початок формування марксистської економічної теорії
2. Теорії вартості та додаткової вартості К.Маркса
3. Розвиток марксистського економічного вчення В.І.Леніним

4. Марксизм і сучасність.

Тема 5. Економічна теорія маржиналізму

1. Загальна характеристика маржиналізму. Методологічні основи
2. Теорія граничної корисності австрійської школи
3. Теорія ціни А.Маршалла
4. Лозанська школа
5. Теорія граничної продуктивності Д.Б.Кларка

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

дисципліни «Історія економіки та економічної думки»

№ п/п	ТЕМА				
		Всього	Лекції	Семінари	Само стоят. робот а
1	Предмет і метод історії економіки та економічної думки	8	4	2	2
2	Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій	8	4	2	2
3	Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій	10	4	2	4

4	Господарство та економічна думка суспільств європейської цивілізації в період середньовіччя	10	4	2	4
5	Формування передумов ринкової економіки в країнах європейської цивілізації (XV– перша половина XVII ст.)	12	6	2	4
6	Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII– перша половина XIX ст.) і виникнення класичної політичної економії	14	6	4	4
7	Ринкове господарство та економічна думка країн європейської цивілізації в період формування світового господарства	12	6	2	4
8	Господарство і економічна думка в період державномонополістичного розвитку суспільств європейської цивілізації	14	6	4	4
9	Світове господарство та основні напрями економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець XX – початок XXI ст.)	10	4	2	4

10	Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи і формування засад ринкового господарства та його	10	4	2	4
	трактування в економічній думці				
Всього		108	48	24	36

5. Форми підсумкового контролю успішності навчання

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		Для іспиту, курсової роботи	Для заліку
90 - 100	A	відмінно	зараховано
80 - 89	B	добре	
70 - 79	C		
60 - 69	D	задовільно	
50 - 59	E		
1 - 49	FX	незадовільно	не зараховано

Засоби діагностики успішності навчання

1. Модульні контрольні
2. Реферати
3. Заліки
4. Іспити

6. Методи контролю

Результати навчальної діяльності студентів оцінюються за 100-бальною шкалою та відповідно до Європейської системи залікових кредитів (ECTS).

Підсумком курсу є

екзамен.

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться у формах: виконання самостійної роботи та роботи на семінарських (практичних) заняттях; проведення поточного модульного контролю.

На практичних заняттях оцінюється участь в обговоренні ситуацій, доповіді на основі самостійного поглибленого вивчення питання з теми курсу; доповнення, запитання до виступаючого, рецензії на виступ; участь у дискусіях та виконанні завдань.

Підсумковий контроль знань здійснюється в кінці – екзамен – проводиться у письмовій формі, оцінюється в 40 балів та має наступну структуру:

- теоретична частина – 3 питання відкритої форми;
- практична частина – аналіз конкретної економічної ситуації.

Оцінка, еквівалентна «відмінно», виставляється, якщо студент виявив всебічно системні та глибокі знання, в повному обсязі твердо засвоїв весь програмний матеріал, вичерпно та послідовно дав відповіді на всі питання екзаменаційного білета,

тісно пов'язує теорію з практикою, показує знання літератури, вміння самостійно

аналізувати та тлумачити економічні норми та поняття і застосовувати їх при вирішенні

завдань, правильно аргументує висновки, вміє самостійно узагальнювати матеріал і

логічно його викладати, не допускаючи помилок.

Оцінка, еквівалентна «добре», виставляється, якщо студент твердо знає програмний матеріал, має навички аналізу та тлумачення економічних норм та понять, логічно відповідає на поставлені питання, не допускає суттєвих помилок.

Оцінка, еквівалентна «задовільно», виставляється, якщо студент засвоїв основний матеріал, але не знає окремих деталей, допускає неточні відповіді та формулювання понять, порушує послідовність у викладенні програмного матеріалу, має прогалини в знаннях.

Оцінка, еквівалентна «незадовільно», виставляється, якщо студент не знає значної частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки, не володіє навичками застосування економічних норм, які забезпечували б вирішення професійних завдань.

Підсумкова оцінка виводиться за іспит.

Рекомендована література

1. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. – К.: Основи, 2001. – 670 с. 2. Злупко С. М. Економічна думка України (від давнини до сучасності). – Львів, 2000.
8. Злупко С.М. Основи історії економічної теорії : [навчальний посібник]. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001.
9. Злупко С.М. Історія економічної теорії : [підручник]. – К.: Знання, 2005. – 719 с.
10. Історія економічних учень : [підручник] / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання. – 2004. – 1300 с. – (Класичний університетський підручник). 11. Історія економічних учень : [підручник]: У 2 ч. Ч.1. / [В.Д. Базилевич, Н.І. Гражевська, П.М. Леоненко, Т.В. Гайдай, О.П. Нестеренко, А.О. Маслов, Л.В. Вернигора]; за ред. В.Д. Базилевича. – 3 вид., випр. – К.: Знання, 2006. – 582 с. – (Класичний університетський підручник)
12. Історія економічних учень : [підручник]: У 2 ч. Ч.2. / [В.Д. Базилевич, Н.І. Гражевська, П.М. Леоненко, Т.В. Гайдай, О.П. Нестеренко, А.О. Маслов, Л.В. Вернигора]; за ред. В.Д.Базилевича. – 3 вид., випр. – К.: Знання, 2006. – 575 с. – (Класичний університетський підручник) 16
13. Історія економічних вчень : [підручник] / За ред. Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко – К.: КНЕУ, 2001. – 564 с.
14. Історія економічної думки України : [навч. посібник] / Р.Х. Васильєва, Л.П. Горкіна, Н.А. Петровська та ін. – К.: Либідь, 1993.
15. Леоненко П.М., Юхименко П.І. Історія економічних вчень : [навч. посіб.]. – К.: Знання, 2008. – 639 с.
16. Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М. Сучасні економічні теорії: Підручник / За ред. А.А. Чухна. – К.: Знання, 2007. – 878 с.
17. Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М. Інституційно-інформаційна економіка : [підручник] / За ред. А.А. Чухна. – К.: Знання, 2008. – 700 с. 18. Гайдай Т.В. Курс “Історія економічних вчень” : [навчальний посібник]. – К.: 2002.
19. Гайдай Т.В. Парадигма інституціоналізму: методологічний контекст: [монографія] / Т.В. Гайдай. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 296 с.
20. Довбенко М.В. Видатні незнайомці (наукові ідеї, здобутки та життя економістів – лауреатів Нобелівської премії). – К.: Поліграф. комбінат „Принт Експрес”, 2000. – 320 с. 3
21. Є. Слущкий. Визнання. Творча спадщина з погляду сучасності: [монографія] / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2007.
22. І. Вернадський. Витоки. Творча спадщина у контексті історії економічної думки в Україні : [монографія] / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання. – 2009. – 862 с. 17

23. М. Бунге: сучасний дискурс : [монографія] / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2005. – 697 с.

24. Маслов А.О. Інформаційна економіка: становлення, структура та теоретичне осмислення : монографія. – К.: Аграр Медіа Груп, 2012. – 432 с.